

Els conflictes armats i els infants

Els infants a les guerres, un grup homogeni?

La definició d'infant més comunament acceptada és la de la Convenció sobre els Drets dels Infants (1989), que defineix a l'infant com "tota persona de menys de 18 anys llevat que la llei d'un país determinat reconegui abans la seva majoria d'edat". Al mateix temps, es tendeix a considerar la noció d'infantesa com complexa i com una construcció social en la qual intervenen valors i pràctiques socials i culturals. Influeixen les aproximacions amb que les societats conceptualitzen les etapes de la infantesa –amb èmfasi legal en alguns casos, o social en d'altres–, però també aspectes com el gènere, la situació socioeconòmica, el context geogràfic o l'experiència individual, entre d'altres. Així, alguns autors defineixen la infantesa com un període o procés dinàmic d'evolució constant i socialment construït.

Els impactes de les guerres en els infants i les interaccions que s'hi donen són múltiples i complexes. "La guerra viola tots els drets dels infants", com ho va expressar l'històric informe de 1996 "Repercussions dels conflictes armats sobre els infants", de l'educadora moçambiquesa Graça Machel, designada pel Secretari General, que va donar impuls a l'agenda internacional sobre els infants i els conflictes armats. Al mateix temps, nens i nenes no són només víctimes sinó també subjectes actius i resilients, ja sigui en l'àmbit de construcció de pau, en processos de supervivència o en la presa de complexes decisions –com la d'unir-se a un grup armat– que no es poden deslligar del context de conflicte que els rodeja.

Les guerres comporten múltiples i sistemàtiques violacions dels drets humans dels infants, amb conseqüències directes i indirectes. Factors que interaccionen en els conflictes (ex. edat específica, gènere, pertinença a grup ètnic, diversitat funcional, etc.) poden comportar impactes específics en els infants, agreujant en alguns casos les vivències. D'aquesta manera, des d'una perspectiva de gènere, les guerres tenen impactes comuns i específics sobre les nenes, influïts per les construccions socials sobre la masculinitat i feminitat de cada societat a les etapes d'infantesa i les relacions de poders en aquestes.

¿Com afecten els conflictes a nens i nenes?

Els conflictes armats tenen impactes directes i indirectes. Així, nens i nenes poden resultar morts o ferits, sovint es veuen obligats a desplaçar-se de les seves llars –en moltes ocasions sense els seus familiars o cuidadors, i exposats a greus riscos durant el desplaçament–, poden patir situacions de segrest, detenció il·legal, tortura i altres tractes inhumans, exposició a greus violacions de drets humans contra altres persones, incloent contra familiars i persones properes, fan front a violència sexual i de gènere, així com a situacions de reclutament forçat –o voluntari, en contextos que no es poden deslligar de la situació de conflicte–, afronten greus conseqüències a curt i llarg termini en salut física i mental, han de fer front a la disrupció del seu entorn familiar i teixit social i socioeconòmic –assumint-ne sovint funcions afegides de responsabilitat– i a la destrucció o impactes en l'estructura comunitària, amb greus obstacles a l'accés a l'educació o la salut, entre altres.

A més dels impactes comuns a tots els infants, les nenes poden veure's afectades de manera específica. Així, entre els impactes sobre les nenes s'inclou la prevalença de la violència sexual, en múltiples formes, si bé també s'exerceix violència sexual contra nens. Pot incloure violacions, esclavitud sexual, prostitució forçada, embarassos no desitjats, agressions sexuals en situacions de vulnerabilitat –com durant els processos de desplaçament– o matrimonis forçats, entre d'altres. A més a més, la violència sexual comporta greus conseqüències per a la salut física i mental. Així mateix, sovint les nenes han d'assumir rols de manteniment de la llar en contextos en que els seus parents o cuidadors han mort o s'han desplaçat. En aquesta situació, les nenes han de fer front a obstacles de gènere específics (restriccions de moviment o d'accés a recursos). Les guerres agreugen sovint les dificultats d'accés al dret a l'educació. Així, escoles de nenes han sigut també objecte específic d'atacs en el marc dels conflictes armats. La situació de nens i nenes nascuts d'experiències de violacions com a arma de guerra és també exemple d'impactes complexes, sovint invisibilitzats.

Quina és la problemàtica al voltant dels nens i nenes soldats?

La definició de “nen/a soldat” segons els Principis de Ciutat del Cap (1997), fa referència a “tota persona menor de 18 anys d’edat que forma part de qualsevol força armada regular o irregular en la capacitat que sigui”, segons recull UNICEF. El reclutament de menors es considera una greu violació dels seus drets. A dins dels grups armats, nens i nenes es veuen obligats a exercir diversos rols, com ara de combat, transport, vigilància, cuina, neteja, espionatge, treball forçat, saquejos o assistència mèdica, entre d’altres. Des d’una perspectiva de gènere, en contextos de reclutament per actors armats, sovint nenes i joves són forçades a servir com esclaves sexuals, són entregades com “esposes”, o venudes amb finalitats d’esclavitud sexual en el marc de la trata de d’essers humans des de països en conflicte a altres destinacions, convertint-se així també en una font de finançament per als actors armats. Estudis de gènere senyalen també que nenes reclutades per grups armats porten a terme bona part del treball domèstic i agrícola.

Quina és l’agenda internacional?

L’agenda internacional sobre els infants i els conflictes armats va rebre un important impuls al 1996, amb la presentació a l’Assemblea General de l’ONU de l’informe Machel, en un

context d’impuls a la qüestió fruit del treball i mobilització social i política. El Consell de Seguretat va acollir el primer debat sobre el tema al 1998. Des de llavors s’ha establert una arquitectura i marc normatiu sòlid en el marc de l’ONU. L’Oficina del Representant Especial del Secretari General per a la qüestió dels infants i els conflictes armats, creada el 1997, juntament amb UNICEF i altres estructures mobilitzen aquesta agenda, que interactua amb d’altres agendes, com la de dones, pau i seguretat.

L’informe Machel i l’informe de revisió “Examen estratègic 10 anys després de l’informe Machel. La infància i els conflictes en un món en transformació” (2009) són el cor de l’agenda, conjuntament amb diverses resolucions del Consell de Seguretat de l’ONU: 1261 (1999), 1324 (2000), 1379 (2001), 1460 (2003), 1539 (2004), 1612 (2005), 1882 (2009), 1998 (2011), 2068 (2012), 2143 (2014) i 2225 (2015). Existeixen també mecanismes de supervisió, a partir de sis greus violacions contra els drets dels infants escollides per l’ONU (reclutament i ús de infants, morts i mutilacions, violència sexual, atacs contra escoles i hospitals, segrestos, i negació d’accés humanitari) i els seus perpetradors són inclosos a una llista pública. L’ONU està involucrada també en l’impuls a plans d’acció d’actors armats per a posar fi a aquestes violacions. L’agenda de l’ONU se suma al treball i les iniciatives de la societat civil a tot el món i al marc internacional de protecció dels infants, que inclou entre d’altres els Protocols Addicionals I i II a les Convencions de Ginebra (1977), la Convenció sobre els Drets dels Infants (1989) i el Protocol Opcional a la Convenció de sobre els Drets dels Infants (2000).